

Lausunto

08.04.2021

Asia: VN/2750/2020

Rikosasioiden sovittelupalveluiden siirto oikeusministeriön hallinnonalalle. Ohjausryhmän raportti ja esitys.

Lausunnonantajan lausunto

Pidätkö perusteltuna rikos- ja riita-asioiden sovittelun siirtämistä sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalta oikeusministeriön hallinnonalalle?

Kyllä

Miten perustelette vastauksenne?

Selvityksessä perustellaan, että jo pitkään valtakunnallisena trendinä on ollut asiakaskunnan painottuminen täysi-ikäisiin. Tältä osin siirto on perusteltu.

Sovittelutoiminnassa käsitellään kuitenkin myös alle 15-vuotiaiden välisiä rikos- ja riita-asioita, joissa näemme STM:n olevan sopivampi hallinnonala ennaltaehkäisevyyden näkökulmasta. Mikäli siirto oikeusministeriön alaisuuteen toteutuu, on tärkeää huomioida, että aikuisten rikosten sovittelu ei nykyisestään painotu lisää lasten ja nuorten rikos- ja riita-asioiden sovittelun kustannuksella. Jos näin käy, toiminnan ennaltaehkäisevä ja kasvatuksellinen luonne katoaa. Mikäli muutoksella tavoitellaan oikeusjärjestelmään kohdistuvien paineiden keventämistä siirtämällä osa tapauksista sovittelun keinoin ratkaistaviksi, on lasten ja nuorten sovittelutapausten unohtuminen todellinen riski. Lasten ja nuorten asema sovittelun osapuolina eikä mahdollisuus osallistua sovitteluun ei saa heikentyä muutoksessa.

Pidätkö perusteltuna sitä, että sovittelupalvelut tuotetaan oikeusapu- ja edunvalvontapalvelujen yhteydessä, mahdollisesti perustettavassa valtakunnallisessa oikeusapu- ja edunvalvontavirastossa?

Ei

Miten perustelette vastauksenne?

Rikosten ja riitojen sovittelun tarkoituksena on antaa molemmille osapuolille mahdollisuus tasavertaisina yksilöinä käsitellä tapahtunutta ja tulla tasavertaisina kohdelluksi. Oikeusapu- ja edunvalvontapalvelu on perinteisesti suunnattu rajatulle kohderyhmälle, joten niiden yhteyteen

sijoitettuna sovittelutoiminta voi saada kansalaisten keskuudessa vääränlaisen leiman, joka ei edistä palveluiden tasavertaista käyttöä.

Sovittelutoiminnan luonne puolueettomana tulee muutoksesta huolimatta säilyä eikä se saa muuttua oikeusapu- ja edunvalvontapalvelujen yhteydessä vain toisen osapuolen etuja korostavaksi toiminnaksi. Sovittelussa ei etsitä syyllistä tai syytöntä, vaan sovittelun osapuolet ovat aidosti sopimassa tasaveroisina siitä riita- tai rikosasiasta, jonka vuoksi he ovat sovitteluun tulleet.

Pidättekö perusteltuna sitä, että sovittelupalvelut tuotetaan valtion palveluina siten, että sovitteluhenkilöstö olisi valtion virkamiehiä?

En ota kantaa

Miten perustelette vastauksenne?

Mikäli sovittelutoiminnan katsotaan olevan julkisen vallan käyttämistä, on virkamiesstatus perusteltu. Yksi sovittelun peruseriaatteista on kuitenkin ollut vapaaehtoisuus, jolloin molemmat sovittelun osapuolet tulevat sovitteluun vapaaehtoisesti ja haluten löytää ratkaisun yhdessä ja päästä sopimukseen, ei kenenkään määräämänä. Tästä lähtökohdasta sovittelu ei ole julkisen vallan käyttöä eikä edellytä sovittelun ohjaajien virka-asemaa. Sovittelijoina toimivat koulutetut vapaaehtoiset, joten valtaosa toiminnasta ei ole virka-asemaa edellyttävää toimintaa. Esityksessä painottuu päätöksen tekeminen siitä, mitkä tapaukset otetaan sovitteluun ja mitkä eivät. Päätös sovitteluun ottamisesta voidaan tulkita yksilön oikeutta koskevaksi päätökseksi, jolloin päätöksen tekijällä tulee olla virka-asema. Mutta voisiko virka-asema olla vain nykyisillä sovittelutoimiston johtajilla, jotka tällä hetkellä käytännössä päättävät siitä, onko sovitteluun tuleva tapaus sopiva soviteltavaksi vai ei.

Esityksessä mietityttää myös se, kuinka vapaaehtoisten sovittelijoiden asema ja toiminta valtion virastossa toteutuisi. Pääministeri Marinin hallitusohjelman yhtenä tavoitteena on sovittelun käytön vahvistaminen oikeusjärjestelmään kohdistuvien paineiden keventämiseksi. Järjestötoimijan näkökulmasta näen tässä riskinä sen, että vapaaehtoissovittelijoiden tekevät sovittelut muuttuvat nykyistä vaativammiksi, kun oikeusjärjestelmän paineita kevennetään siirtämällä tapauksia ehkä enenevässä määrin sovittelun keinoin ratkaistaviksi. Millä turvataan vapaaehtoisten sovittelutaitojen kehittäminen sekä vapaaehtoisten jaksaminen tukeminen, jos sovittelut muuttuvat haasteellisemmiksi?

Pidättekö perusteltuna, että joissakin erityistilanteissa palvelu voitaisiin tuottaa ostopalvelusopimuksin, kun palveluntarve sitä edellyttää?

Ei

Miten perustelette vastauksenne?

Jos sovittelutoiminta siirretään valtion palveluksi, niin sen tulee toteutua tasapuolisesti kaikissa osissa maata. Siirron yhtenä perusteena on henkilöstön epätasa-arvoinen palkkaus ja asema, kun sovittelutoimistot ovat kuntien tai järjestöjen hallinnoimia. Tämä ongelma ei poistu uudessa mallissa, jos kuitenkin on mahdollista tuottaa palvelut joiltakin osin ostopalveluna.

Millä keinoin voidaan mielestänne varmistaa, että sovittelun erityispiirteet säilyvät vaihtoehtoisten konfliktinratkaisumenetelmien periaatteiden mukaisina, jos sovittelupalvelut siirretään oikeusapu- ja edunvalvontapalveluiden yhteyteen?

Sovittelutoiminnan tulisi pystyä toteutumaan mahdollisimman itsenäisenä, jotta toiminnan omaleimaiset periaatteet toteutuisivat jatkossakin. Sovittelutoiminnasta ei saisi tulla oikeusapu- ja edunvalvontapalveluille alisteista toimintaa. Jos sovittelu sijoitetaan liian tiiviisti oikeusavun ja edunvalvonnan yhteyteen, näyttääkö sovittelu enää kansalaiselle puolueettomalta vai muuttuuko se tahtomattaan jommankumman sovittelun osapuolen etuja ajavaksi. Näin ei saisi käydä, jotta sovittelun perusajatus puolueettomuudesta säilyy.

Lasten ja nuorten osalta epämuodollisemman kasvatuksellisen ja ennaltaehkäisevän otteen säilyminen jatkossakin on erityisen tärkeää. Nykyisessä toimintamallissa lasten ja nuorten sovittelu on voinut toteutua myös muutoin kuin rahallisena korvauksena. Tämän mahdollisuuden tulisi säilyä jatkossakin.

Millä keinoin vapaaehtoisten sovittelijoiden toimintaedellytyksiä voidaan vahvistaa oikeusapu- ja edunvalvontapalveluiden yhteydessä?

Jotta vapaaehtoisten sovittelijoiden toimintaedellytykset säilyvät mahdollisimman hyvinä, heidän on kytkeydyttävä tiiviisti siihen organisaatioon, jonka alaisuudessa sovittelutoiminta toimii jatkossa. Mikäli vapaaehtoisista sovittelijoista muodostuu uudesta organisaatiosta ulkopuolinen ryhmä, jota käytetään sovittelutilanteissa, on vaarana etteivät sovittelijoille tuotetut tukitoimenpiteet ole riittäviä, vaan sovittelusta saattaa muodostua vapaaehtoisille liian kuormittavaa toimintaa, jossa he kokevat osaamisensa riittämättömäksi. Riittävä koulutus, perehdytys, jatkuva ohjaus ja tuki ovat edellytyksiä toiminnan onnistumiselle ja vapaaehtoistoimintamallin jatkumiselle keskeisenä osana sovittelua.

Miten arvioitte sovittelun siirron oikeusapu- ja edunvalvonnan yhteyteen vaikuttavan paikallisen, alueellisen tai valtakunnallisen sidosryhmäyhteistyön hoitamiseen?

Järjestötoimijan näkökulmasta katsottuna oikeusapu- ja edunvalvonta ovat erittäin kaukana järjestön päivittäisestä toimintakentästä. Sovittelutoiminnan kanssa olemme miettineet nykyisessä mallissa yhä tiiviimpää yhteistyötä ja MLL:n Järvi-Suomen piirissä näemme, että esimerkiksi lasten ja nuorten rikos- ja riitapapausten sovittelun jälkeen voisimme auttaa molempia sovitteluun osallistuneita osapuolia esimerkiksi tukihenkilötoiminnan avulla. Tämän ennalta vahvistavan tuen toteutuminen tulisi myös uudessa organisaatiossa varmistaa palvelunohjauksella.

Valtakunnallisella tasolla muutos voisi tiivistää yhteistyötä oikeusministeriön kanssa.

Millaisia keinoja ehdotatte oikeusavun esteellisyyden periaatteiden huomioon ottamiseksi ehdotetussa järjestämismallissa?

Jos sovittelu on oikeusavusta ja edunvalvonnasta erillinen yksikkö, esteellisyyteen liittyviä ongelmia ei synny.

Ehdotettu järjestämismalli parantaa sovittelupalveluiden yhdenmukaisuutta ja saatavuutta?

En ota kantaa

Miten perustelette vastauksenne?

Pohjois-Karjalan alueella saatavuus on hyvä jo nykyisellä mallillakin. Muihin sovittelutoimistoihin nähden yhdenmukaisuus voisi lisääntyä uuden järjestämismallin myötä. MLL:n Järvi-Suomen piirillä huolena uudessa mallissa on lasten ja nuorten sovittelupalveluiden saatavuus jatkossa.

Miten arvioitte sovittelupalveluiden siirron vaikuttavan julkisen oikeusavun, yleisen edunvalvonnan sekä talous- ja velkaneuvonnan palveluihin?

Meillä ei ole näkemystä tähän.

Pidätkö perusteltuna sovittelun siirrolle suunniteltua aikataulua vuoden 2024 alussa?

Kyllä

Miten perustelette vastauksenne?

Aikataulu lienee riittävä kunhan varmistutaan tarpeeksi perusteellisesta suunnittelusta ja organisoimisesta.

Onko teillä vielä mielessänne ohjausryhmän esitykseen liittyen joitakin riskejä tai etuja, joita raportissa ei ole käsitelty?

Näemme riskinä alle 15-vuotiaiden rikos- ja riita-asioiden jäämisen nykyistä vähemmälle huomiolle ja ns. aikuisten asioiden käsittelyn jalkoihin.

Riskinä on myös vapaaehtoistoimijoiden riittävän tuen huomioiminen, jotta ei käy niin, että vapaaehtoistoiminta sovittelussa loppuu, kun toimintaa hallinnoi taho, jolla ei ole kokemusta vapaaehtoisten ohjauksesta. Tämä osaaminen on ehdottomasti järjestöjen vahvuus ja siksi on ollut hyvä, että sovittelutoiminta on ollut osa MLL:n Järvi-Suomen piiriä. Vapaaehtoiset sovittelijat ovat pääroolissa sovittelutilanteissa viemässä keskustelua oikeaan suuntaan, joten heidän huomioimisensa muutosta suunniteltaessa on ehdottoman tärkeää.

Muutos aiheuttaa lisäkustannuksia 1,2 - 2,1 miljoonaa euroa. Mistä tämä rahoitus löytyy? Ovatko muutoksesta saatavat hyödyt niin suuret, että tuo lisäkustannus kannattaa ottaa?

Turkia Päivi
Mannerheimin Lastensuojeluliitto Järvi-Suomen piiri